

A VEGYES JOGRENSZEREK PROBLEMATIKÁJÁNAK ÁTTEKINTÉSE

STAVICZKY PÉTER
doktorandusz

I. Bevezetés

Jelen dolgozat témája az ún. vegyes jogrendszerek (mixed legal systems, hybrid legal systems, mixed jurisdictions) általános bemutatása. Azon jogrendszereké, amelyeket fejlődésük során igen erős befolyás ért, mind a *római-germán*, mind a *common law* jogcsalád¹ (jogkör) felől.

Bár egyetlen jogrendszer sem működhet, fejlődhet teljes elszigeteltségben, külső hatás nélkül² ezeket a jogrendszereket fejlődésük során olyan mértékű behatás érte e két, több szempontból is élesen különböző irányból, hogy jelenleg nem sorolhatóak be sem a René David, sem pedig a Zweigert-Kötz szerzőpáros által kínált tipológiai rendszerbe.

Figyelembe véve azt a tényt, hogy a római-germán és a common law jogcsalád mellett más jogcsaládok is léteznek, megállapítható, hogy vegyes jogrendszerek nemcsak e két jogcsalád keveredéséből, hanem bármely két jogi kultúra összefonódásából keletkezhetnek. Sőt előfordulhat, hogy egyes vegyes jogrendszerekben kettőnél több jogcsalád hatásai ismerhetők fel.

Az ottawai egyetem által készített felmérés,³ valamint az edinburgh-i egyetemen 2000 decemberében tartott nemzetközi konferencia⁴ is 89 különböző, tág értelemben vett vegyes jogrendszert különböztet meg.

Jelen dolgozat tárgya azonban – a vegyes jogrendszerekkel foglalkozó jogösszehasonlító irodalom általánosan elfogadott útját követve – kizárólag e két, az ún. „nyu-

¹ Jelen dolgozatban a René David által megalkotott jogcsalád fogalmat használom, illetve az angolszász római (germán) eredetű szabályok gyűjtőfogalmaként használt ‘civil law’ kifejezést civiljogi rendszerként fordítom, illetve használom.

² ARMINJON – NOLDE – WOLFF: *Traité de droit comparé*. Párizs: Librairie Générale, 1950.

³ <http://www.droitcivil.uottawa.ca/world-legal-systems/eng-mixte.html>

⁴ Mixed legal systems: Patterns of development címmel az edinburgh-i konferencia nyitóbeszédét Reinhard Zimmermann professzor, a téma egyik kiemelkedő szakértője tartotta.

gati jog” alapját képező jogcsalád keveredéséből kialakult vegyes jogrendszerek általános bemutatása.

Bár a vegyes jogrendszerek fogalma már a XIX. század legvégén megjelenik a jogösszehasonlítás tudományában,⁵ ez a téma igazán csak az elmúlt években kapott kellő hangsúlyt és ismertséget.

A vegyes jogrendszerekkel való részletes vizsgálódás egyik fő indoka, hogy a római-germán vagy common law gondolkodást követő jogászok számára egyaránt elfogadható megoldást jelenthetnek, és a nemzetközi szintű jogharmonizációt vagy az esetleges unifikációt (pl. az Európai Polgári Törvénykönyv) megelőző tudományos munka során a vegyes jogrendszerek által kialakított vagy követett megoldások sok esetben mintaként szolgálhatnak.⁶ Többen felismerték, hogy e jogrendszerek vizsgálata a tudományos érdeklődés kielégítése mellett komoly gyakorlati hozadékkal is járhat. Így könnyen előfordulhat, hogy ezen eddig ‘befogadó státuszban’ létező jogrendszerek ‘exportálják’ jogintézményeiket, jogi megoldásaikat. Bár a megközelítés, hogy a vegyes jogrendszerek az ideális, a legjobb stb. megoldásokat alkalmazzák, vitatható, mégis sok esetben a vegyes jogrendszerek kínálta arany középút az, amely mindenki számára a legkisebb erőfeszítéssel követhető, és ezért a nemzetközi kereskedelemben résztvevők számára optimális.

II. A vegyes jogrendszerek fogalmának a jogösszehasonlításban játszott szerepe

1. A kezdeti lépések

Bármilyen tudományos rendszerezés során akadhatnak olyan elemek, amelyek nem illeszthetők be az adott rendszert képező kategóriákba. Ez a megállapítás különösen igaz a jogösszehasonlítás tudományára, mivel az egyes jogrendszerek és az általuk alkalmazott megoldások, jogintézmények sokszínűsége gyakran megnehezíti az adott halmaz minden elemét tartalmazó kategóriák felállítását. Ha a jogösszehasonlítás René David által kidolgozott – vagyis a jogrendszerekből álló jogcsaládok elgondolásán alapuló – tipológiáját vesszük alapul, az ún. vegyes jogrendszerekről elmondható, hogy esetükben a jogcsaládokba sorolás csődöt mond. Ennek megállapítására már viszonylag korán sor került. Frederick Parker Walton valószínűleg az elsők között állapította meg 1899-ben a *Juridical Review* lapjain, hogy „Skóciában, úgy mint Québecben és Louisianában a jog a common law és a civiljog közötti köztes pozíciót foglalja el⁷.”

Waltont követően Robert Warden Lee állapította meg a common law és a civiljog világtérképének megrajzolása közben, hogy a brit birodalom egyes részein „a római-

⁵ F. P. WALTON: The Civil Law and the Common Law in Canada. *Jurid. Rev.* 1899/11. Idézi: KENNETH G. C. REID: The Idea of Mixed Legal Systems. *Tulane L. Rev.* 2003/78. 8.

⁶ Ezt először Lévy Ullmann állapította meg 1924-ben: „A skót jog olyan képet mutat számunkra, amilyen egykor a civilizált népek joga lesz, azaz egy kombinációt az angolszász és a kontinentális rendszer között.” H. LÉVY-ULLMANN: The Law of Scotland. *Juridical Rev.* 1925/37. 390.

⁷ WALTON i. m. 282., 291.

germán jogot a legutóbbi időkben a common law folyamatos behatolása jellemzi.⁸ Tehát a jogösszehasonlítás tudománya – az 1900-as első összehasonlító jogi kongresszust követően – igen hamar felfedezte e jogrendszerek kettősségét, és Lee az általa készített térképen már használja is a vegyes jogrendszer kifejezést. Ugyanebben az évben azonban Gordon Ireland a louisianai jogrendszer kettősségét tagadta, és élénk vita keletkezett a kérdést illetően.⁹

A két világháború között, főleg Skóciára összpontosítva, Maurice Sheldon Amos foglalkozott a két jogcsalád brit nemzetközösségen belül betöltött helyzetével.¹⁰ Ugyanezen időszakban Lee a második nemzetközi jogösszehasonlító kongresszusra készített előadásában ismét foglalkozik a témával.¹¹ F. H. Lawson a 'hibrid' jogrendszer kifejezést használja 1949-ben.¹²

A vegyes jogrendszerekkel kapcsolatos tudományos vizsgálódás történetét áttekintve komoly előrelépésnek számít, hogy 1953-ban Vera Bolgár közzéteszi az első olyan elemzést, amely az általános megállapítások mellett egy konkrét jogintézmény vegyes jogrendszerekben betöltött szerepével is foglalkozik.¹³

Ezen munkák hatása a jogösszehasonlítással foglalkozó szakemberekre nézve mégis csekély volt, az egyes vegyes jogrendszerekkel foglalkozó tanulmányokban nem jellemző a más vegyes jogrendszerekre utalás vagy azokkal történő összehasonlítás. Vagyis ötven évvel a vegyes jogrendszerek alap gondolatának első megjelenését követően a téma még mindig marginálisnak, csak egyes szakembereket érdeklőnek tekinthető.

2. T. B. Smith munkássága

A vegyes jogrendszerekkel kapcsolatos felfogásban igazi változást a skót T. B. Smith professzor tevékenysége hozta, aki az ötvenes évek közepétől ezekre a vegyes jogrendszerekre irányította figyelmét, és kapcsolatot teremtett a québeci, louisianai és cape town-i jogi egyetemekkel. T. B. Smith talán túl általános és ezért félrevezető megfogalmazása szerint ezek a jogrendszerek „alapvetően civiljogi rendszerek, amelyek az anglo-amerikai common law nyomása alatt vannak, és amelyeket ez a rivális joggyakorlat részben befed.”¹⁴

⁸ R. W. LEE: The Civil Law and the Common Law – A World Survey. *Mich. L. Rev.* 1915/14. 89. Idézi: REID i. m. 8.

⁹ GORDON IRELAND: Louisiana is today a common law State. *Tul. L. Rev.* 1937/11. 585, 596. A válasz nem késett sokáig, HARRIET SPILLER DAGETT cáfolta Ireland megállapításait: A Reappraisal Appraised: A Brief for the Civil Law of Louisiana. *Tul. L. Rev.* 1937/12. 12.

¹⁰ M. S. AMOS: The Common Law and the Civil Law in the British Commonwealth of Nations. *Harv. L. Rev.* 1937/50. 1249.

¹¹ R. W. LEE: The Interaction of Roman and Anglo-Saxon Law. *South African Law Journal*, 1944/60. 155.

¹² F. H. LAWSON: The Field of Comparative Law. *Jurid. Rev.* 1949/61. 16. és 26–29.

¹³ VERA BOLGÁR: Why No Trusts in the Civil Law? *Am. J. Comp. L.* 1953/2. 204. Magyarul megjelent: Miért nincsenek trustok a civiljogi rendszerekben? In VARGA CSABA (szerk.): *Összehasonlító jogi kultúrák*. Budapest: Osiris Kiadó, 2000. 120–138.

¹⁴ T. B. SMITH: The Preservation of the Civilian Tradition in 'Mixed Jurisdictions'. In A. N. YIANNOPULOS: *Civil Law in the Modern World*. Baton Rouge: LSU Press, 1965. 2–3.

Magánjogi irányultságú vizsgálatainak elsődleges célja nem a két jogcsalád együttélésének, vagy pusztán elméleti jellegű eredményeknek a kimutatása volt. A vegyes jogrendszerek megismerésétől a skót jog számára hasznos gyakorlati eredményt várt. Ezeket a jogrendszereket pozitív példaként fogta fel, olyan példaként, ahol a civiljogi kultúra ki tudta védeni a common law folyamatos asszimilációs támadásait. M. S. Amos hasonlatát¹⁵ használva úgy tartotta, hogy a „common law kakukk már túl sok tojást rakott a civil jog fészkebe”. Smith véleménye szerint ezért a skót jognak ismételtelen fel kell fedeznie múltját, különben elpusztul, a külső hatások megszüntetik sajátos jellegét. Louisianát hozva példaként, a civiljogi tradíció megerősítésének fontos támaszát látta a jól felszerelt jogi kutató központokban és az egyetemi fakultások tudományos munkájában.¹⁶ A Smith által óhajtott kutatóközpont 1960-ban Scottish Universities Law Institute néven létre is jött. A jelenleg is működő intézmény valóban jelentősen hozzájárult a skót jogtudomány fejlődéséhez.

Smith – jogi nacionalizmusból is táplálkozó – gondolkodását átitatta a skót jog egyediségének értékébe vetett hit. Nézetei szerint a skót jog kizárólag a civiljogi alapok áttekintésével és rendszerezésével maradhat fenn az angol nyomással szemben. Smith a common law civiljog által uralt területen megjelenő befolyását nem a common law megoldásainak esetleges előnyös voltában, hanem kizárólag a hozzá kapcsolódó politikai erőnek nyilvánította. A Smith-tel kapcsolatban álló Leonard Oppenheim szintén állandó harcra állította be Louisiana civiljogi integritásának fenntartását, amely harcban a két jogrendszer jogászainak kapcsolata alapvető fontosságú.¹⁷

Az ötvenes évek végét és hatvanas évek első felét – Smith tevékenységének köszönhetően – jellemző, a vegyes jogrendszerekkel kapcsolatos élénk nemzetközi tudományos élet azonban, nagyrészt egy személyben Smith-hez kapcsolódott.¹⁸ A ‘mozgalom’ viszonylag hamar kifulladásra került, a külföldi vendégprofesszorok látogatásaira ritkábban került sor. Úgy tűnt, hogy a vegyes jogrendszerek vizsgálata a jogösszehasonlítás tudományában csak bő egy évtizedig számított izgalmas témának. Figyelembe véve azonban Smith és kortársai munkásságának hatásait, elmondható, hogy annak gyümölcse lassan érő típusnak bizonyult, mivel harminc évnél kellett elteltetnie ahhoz, hogy a vegyes jogrendszerek témája ismét felkapottá váljon a jogi komparatistikában, bár egyesek szerint még mindig gyermekkorát éli.¹⁹

¹⁵ Ezt a metaforát valószínűleg M. S. Amos használta először: „The English trust has everywhere planted itself like a cuckoo in the nest of the Civil Law.” AMOS i. m. 1253. Később T. B. Smith általánosságban is kiterjesztette a metaforát: „The Common Law cuckoo has already laid too many eggs in the eagle’s nest.” T. B. SMITH: *Studies Critical and Comparative*. Dobs Ferry NY: Oceana Publications, 1962. 89.

¹⁶ T. B. SMITH: *Strange Gods: The Crisis of Scots Law as a Civilian System*. *Jurid. Rev.* 1959/4. 119. és 140–41.

¹⁷ LEONARD OPPENHEIM: *The Civil Law: Lectures I-III. Reception of the Civil Law In The American Continents*. 1960. idézi REID i. m. 14.

¹⁸ 1965-ös felállítását követően a skót jog megreformálására és egységesítésére létrehozott Scottish Law Commission munkáját Smith kezdetben csak részidős biztosként, 1972-től pedig teljes jogú biztosként segítette.

¹⁹ VERNON VALENTINE PALMER: *Mixed Jurisdictions Worldwide the Third Legal Family*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ix.

3. A vegyes jogrendszerek vizsgálatának előtérbe kerülése

A kilencvenes évektől kezdve számos olyan tudományos mű jelent meg, amely részletesen elemzi a vegyes jogrendszerek fejlődését, egyedi jellegüket, egymáshoz való hasonlóságukat és nem utolsósorban a már említett nemzetközi jogharmonizációs törekvésekhez kapcsolódó szerepüket. A legkiemelkedőbbek között említhetjük Reinhard Zimmermann, Esin Öcürü, Vernon Valentine Palmer, Michael Milo és Jan Smith vagy Robin Evans-Jones munkásságát.²⁰

További előrelépésként értékelhető, hogy a new orleans-i Tulane Law School 2002 decemberében nemzetközi konferenciát is tartott a vegyes jogrendszerekkel kapcsolatban.²¹ A Vegyes Jogrendszerek Nemzetközi Társasága²² a második nemzetközi kongresszust 2007 júniusára Edinburgh-ba tervezi.²³

A vegyes jogrendszerekkel foglalkozó jogirodalom robbanásszerű fejlődése és bővülése több okra is visszavezethető. Általánosságban elmondható, hogy az internet korában a külföldi joggal kapcsolatos információszerzés sokkal könnyebbé vált. Továbbá, a globalizáció következtében a nemzetközi jogalkotási folyamatokban részt vevő szakértők mellett a gyakorló jogászok is gyakrabban kerülhetnek kapcsolatba más jogrendszerekkel. Ehhez kapcsolódóan az Európai Unióban megfigyelhető integrációs folyamat következtében (különösen az európai magánjog egységesítése terén) komoly hangsúlyt kapnak a vegyes jogrendszerek, különösen a skót jog. Kiemelhető továbbá, hogy a dél-afrikai politikai változások során az ország elszigeteltsége megszűnt, és ez a változás természetesen nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a Dél-Afrika jogával foglalkozó nemzetközi irodalom bővülhessen. Ugyancsak előfeltétele az összehasonlításnak, hogy az érdeklődők számára különböző könyvtárakban és adatbázisokban elérhetőek legyenek azok a jogforrások és szakkönyvek, amelyre kutatásait alapozni kívánják. Ezen a téren az elmúlt tíz évben szintén jelentős fejlődés következett be.

III. A vegyes jogrendszerek fogalma a jogösszehasonlítás alpműveiben

Tekintettel a vegyes jogrendszerek speciális helyzetére egyetlen, a jogösszehasonlítás 'alpművei' között szereplő könyv sem tartalmaz e jogrendszerekkel kapcsolatban bővebb információkat. Ez nagy valószínűséggel e jogrendszerek korábbiakban említett kivétel-jellegének köszönhető.

²⁰ REINHARD ZIMMERMANN: *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1990., ESIN ÖCÜRÜ – ELSPETH ATWOOL – SEAN COYLE (szerk.): *Studies in Legal Systems: Mixed and Mixing*. London: Kluwer Law International 1996., VERNON VALENTINE PALMER (szerk.): *Louisiana: Microcosm of a Mixed Jurisdiction*. 1999., J. M. MILO – J. M. SMITH (szerk.): *Trusts in Mixed Legal Systems*. 2001., ROBIN EVANS-JONES (szerk.): *The Civil Law Tradition in Scotland*. Edinburgh: The Stair Society supplementary series vol. 2. 1995.

²¹ First Worldwide Congress on Mixed Jurisdictions Salience and Unity in the Mixed Jurisdiction Experience: Traits, Patterns, Culture, Commonalities. A konferencia teljes anyaga megtalálható a *Tulane Law Review* 2003. évi 78. számában.

²² The World Society of Mixed Jurisdictions, www.mixedjurisdiction.org.

²³ <http://www.mixedjurisdiction.org/wc06.htm>.

Arminjon, Nolde és Wolff²⁴ csupán pár szó erejéig emlékeznek meg a vegyes jogrendszerek osztályozásáról, Constantinesco²⁵ érdemben nem is utal rájuk. René David és John Bierley munkája annyit említ meg róluk a római-germán és a common law jogcsaládok kapcsolatának elemzésekor, hogy e rendszerek mindkét család elemeit megtestesítik, továbbá a könyv mellékletében adnak meg a témával foglalkozó szakirodalmat.²⁶ Zweigert és Kötz²⁷ az elődökhöz képest viszonylag alaposan foglalkozik a témával. Elemzésük eredményeként kimondják, hogy az általuk ‘hibridnek’ nevezett rendszerek nehezen illeszthetőek be a jogkörök közé, mivel az is nehezen dönthető el, melyik jogkörhöz vannak közelebb. Ezt a kategorizálhatatlanságot közös nevezőként emelik ki. A vegyes rendszerek egymáshoz való egyéb viszonyát azonban nem vizsgálják, horizontális összehasonlítást nem végeznek, bár felvetik annak lehetőségét, hogy a hibrid jogrendszerekből új jogkör alakuljon ki.²⁸ Az újabb keletű általános jogösszehasonlító munkák közül Michael Bogdan és Peter de Cruz is visszatér a Zweigert-Kötz előtt követett gyakorlathoz, és csak igen röviden említik a vegyes jogrendszereket.²⁹

IV. Vegyes jogrendszerek, egy új jogcsalád?

A vegyes jogrendszerekkel foglalkozó jogirodalom a XX. század utolsó évtizedében már komolyan foglalkozott az egyes vegyes jogrendszerek szisztematikus áttekintésével és összehasonlításával. Bár az összehasonlítás általában két jogrendszer bizonyos területeire terjed ki (a leggyakoribbak a tulajdonjogi és kötelmi jogi összehasonlítások Skócia és Dél-Afrika között³⁰), ám vannak üdítő kivételek. V. V. Palmer 2001-ben megjelentetett műve³¹ már azzal a feltevéssel számol, hogy a vegyes jogrendszerek között a többé-kevésbé közös gyökereken kívül vannak olyan, nem a véletlennek betudható kapcsolódási pontok, amelyek felvetik ezen – a korábbi kategóriákba nem

²⁴ ARMINJON – NOLDE – WOLFF i. m.

²⁵ L.-J. CONSTANTINESCO: *Traité de Droit Comparé*. Párizs: Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1974.

²⁶ RENÉ DAVID – JOHN E. C. BIERLEY: *Major Legal Systems of the World Today*. London: Stevens & Sons 1985. 25–26. és 594.

²⁷ KONRAD ZWIEGERT – HEIN KÖTZ: *An introduction to comparative law*. Amsterdam-New York-Oxford: North Holland Publishing Company, 1998. 72.

²⁸ ZWIEGERT – KÖTZ i. m. 66.

²⁹ MICHAEL BOGDAN: *Comparative Law*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1994. 90., PETER DE CRUZ: *Comparative Law in a Changing World*. London: Cavendish Publishing Limited, 1999. 202–203. (Ide sorolva például Japánt is.)

³⁰ Pl. JACQUES DU PLESSIS: Common Law Influences on the Law of Contract and Unjustified Enrichment in Some Mixed Legal Systems. *Tul. Law Review*, 2003/78. 219–256., H. L. E. VERHAGEN: Trust in the Civil Law: Making use of the Experience of ‘Mixed’ Jurisdictions. *European Review of Private Law*, 2000/8. Iss. 3. 477–498., M. J. DE WAAL: The Core Elements of the Trust: Aspects of the English, Scottish and South African Trusts Compared. *The South African Law Journal* 2000/117, 548–571., GEORGE L. GRETTON: Reception Without Integration? Floating Charges and Mixed Systems. *Tul. Law Review*, 2003/78. 307–332., C. G. VAN DER MERWE: Interpenetration of Common Law and Civil Law as Experienced in the South African and Scottish Law of Property. *Tul. Law Review*, 2003/78. 257–290.

³¹ Ld. PALMER már idézett műve.

sorolható, kivételnek minősülő – jogrendszerek közös jogcsalád tagjaiként történő megközelítését. Palmer tudatában van annak, hogy a vegyes jogrendszerek között igen nagy eltérések is találhatóak. A földrajzi, gazdasági, társadalmi és politikai eltérések mellett, pusztán az adott rendszer jogát vizsgálva sem mindegy, hogy az egyik oldalról a francia, a holland vagy a spanyol jog (esetleg ezek közül több is, pl.: Louisiana), míg a másik oldalról az angol vagy az amerikai common law fejtette ki hatását. Továbbá, az is jelentős hatással bír, hogy van-e az adott jogrendszernek magánjogi kódexe, vagy a bírói gyakorlat milyen külföldi kitekintéseket tesz, illetve precedenseket használ fel az ítéletek indokolása során.

Palmer úgy látja, hogy a hasonlóságok széles köre nem a véletlen műve, és vizsgálatukkal megérthető a vegyes jogrendszerek joggyakorlata.³² Meg kell említeni azonban, hogy bármilyen szép is Palmer vegyes jogrendszerek új jogcsaládba történő csoportosításán alapuló gondolata, a vegyes jogrendszerekkel foglalkozó szakemberek közül nem mindenki osztja e nézeteket. Kenneth Reid szerint: „nem jön létre egy harmadik jogi út – egy új típusú jog, amelyik sem civiljogi, sem common law. Nem születik új dolog. [...]. Egyszerűen csak arról van szó, hogy egyes szabályok civil jogi, mások pedig common law eredetűek.” Reid a hasonlóságokat a nyugati jogi kultúrát képező két jogcsalád felszínes vizsgálatánál még nem minden esetben észlelhető, eredetileg is létező hasonlóságára, és a két jogcsalád egymásra gyakorolt hatására vezeti vissza. Szerinte valóban új jog csak a Palmer által ‘autonóm jognak’ nevezett keveredés, ahol a különböző elemek oly mértékben összeegyeztethetetlenek egymással, hogy ellentétük feloldásához tényleg új keretekre, új jogintézményekre van szükség.³³

V. A vegyes jogrendszerek általános és különös közös jellemzői

Milyen közös elemek találhatóak ezekben a jogrendszerekben a már említett vegyes jelleg mellett? A közös elemek között első sorban meg kell különböztetnünk *általános* és *különös* elemeket. Általánosnak nevezhetjük azon közös elemeket, amelyek megléte esetén egyáltalán vegyes jogrendszerről beszélhetünk. Ezen konjunktív elemek megvalósulása nélkül az adott jogrendszer valójában csak idegen hatás által is ‘érintett’-nek tekinthető. A különös elemek az adott jogrendszer mélyebb vizsgálata során ismerhetők fel. Az alaposabb vizsgálatot követően már korántsem állapíthatóak meg minden vegyes jogrendszerre igaz, általános állítások, vagyis mindig vannak kivételek. Ezek a kivételek azonban nem akadályozzák meg azt, hogy a vegyes jogrendszereket az adott nézőpontból egyszerre, közösen vizsgáljuk. Az eltérések vagy a kivételek általánosan történeti okokra visszavezethető jogtechnikai megoldásokban nyilvánulnak meg.

³² PALMER i. m. ix.

³³ REID i. m. 25–26.

1. Az általános elemek

Az általános elemek között első sorban a hasonló történeti fejlődést kell kiemelni. Ezen belül a vegyes jogrendszerekre általában jellemző, hogy valamilyen kolonizáció, hódítás, vagy a szuverenitást érintő nemzetközi közjogi egyezménynek eredményeként jöttek létre. Szintén érdekes egybeesés, hogy valamennyi jogrendszer esetében a helyi joggal először a civiljog találkozott, majd ezt követően jelent meg a common law. Valószínűleg teljesen más képet kapnánk, ha a „civiljogi kakukk helyezné el tojását egy common law fészekbe”. További fontos momentum, hogy a későbbi fejlődés során megfigyelhető egy viszonylagos elszigeteltség az európai jogfejlődéstől. Ennek következtében ezeken a földrajzi területeken hosszú ideig a két nyugati jogcsalád ‘korábbi változata’ fejtette ki hatását, miközben a kontinensen például már más jogszabályok voltak hatályban.³⁴ Így a vegyes jogrendszerekben található civiljog már korántsem ugyanaz, mint amely jelenleg az egykori ‘exportőr’ országokban hatályos.³⁵ Továbbá, a vegyes jogrendszerekben olyan jogintézmények is tisztán fennmaradhattak, amelyek a származás helyén már eltűntek vagy átalakultak.³⁶ Napjainkban az európai kontinensről érkező kimutatható közvetlen hatás ezzel szemben gyenge és esetleges.

Másrészt, általános közös elem, hogy a vegyes jelleg minden esetben a magánjog területén jelentkezik. Emellett a magánjog, bár common law elemekkel átítatott, követi a civiljogban hagyományos felosztást (személyek, család, tulajdon, öröklés és kötetmek). A közjog ezzel szemben minden esetben a common law döntő befolyása alatt áll, amelyek jellemzői: ‘due process of law’, elkülönült alkotmánybíróság nélkül megvalósuló bírósági alkotmányossági felügyelet, common law eljárási, bírósági és precedensrendszer, amely mind a ‘rule of law’ biztosítására szolgál. Valójában ez annak is köszönhető, hogy a common law termékenyítette meg a civiljog által előkészített terepet, és a common law-hoz köthető közjogi berendezkedés maradt fenn napjainkra.

A harmadik általános közös elem az, hogy a magánjog vegyes jellege egyértelmű, nyilvánvaló és nem csak sporadikus a civiljog vagy a common law jelenléte. Eseti jellegű jogi átültetés vagy jogkölcsonzés még nem alakít ki vegyes jogrendszert. Ehhez a két jogi kultúrának hosszabb ideig kell összezárva működnie, és ez alaposan megváltoztatja a jogi gondolkodást is (az alapelvek keverednek a precedensekkel, a jogintézmények átalakulnak, esetleg eredeti funkciójuktól eltérő módon élnek a gyakorlatban).

³⁴ Például Louisianában az 1808-as és 1825-ös polgári törvénykönyvek a francia Code civil tervezetén alapultak, és nem engedélyezték a hitbizomány vagy helyettes örökös nevezését, míg a Code civil végső változatában ez a tilalom már nem szerepelt.

³⁵ Ezen megállapítás alól egyetlen kivételként Québecet lehet megemlíteni, ahol a francia identitás hangsúlyozása és megőrzése érdekében mindig is szoros kapcsolatot ápoltak Franciaországgal.

³⁶ Ezért is hordoz magában bizonyos fokú veszélyt, ha az ‘anya’ és ‘gyermek’ közötti vertikális összehasonlítást nem kellő szakmai ismeret birtokában hajtják végre.

2. A különös elemek

Ezekben a jogrendszerekben különös hangsúlyt kap a jogászok és a jogirodalom szerepe. Palmer a vegyes jogrendszerekben tevékenykedő jogászokat a civiljoghoz és common law-hoz való viszonyuk alapján három kategóriába osztja. Ezek a civiljog koherens rendszerének megőrzéséért küzdők (purist), a common law térnyerését szorgalmazók (pollutionist) és az adott jogrendszer vegyes jellegét elfogadók, akik általában mindkét jogcsalád alapintézményeit, történetét illetően részesültek jogi oktatásban (pragmatist). Napjainkra a pragmatikus felfogás került előtérbe, és a civiljog – common law együttélésének, egymásra kifejtett hatásának a vizsgálata az általános.

Az adott vegyes jogrendszer fejlődése során ugyanígy meghatározó szerepe van a bíróságoknak és a bírácoknak is. Mint említettem, a civiljogi eredetű common law által befolyásolt anyagi joghoz ezen jogrendszerekben common law eljárási jog kapcsolódik. Ez a kettősség komoly befolyással volt a vegyes rendszerek fejlődésére (az equity kezelése, ‘contempt of court’ jogintézménye, a bírák kiválasztásának módszere stb.). A két jogcsalád találkozásának kezdetén előfordult, hogy common law mentalitású bírácoknak kellett a civiljogi jogintézményeket alkalmazniuk, ami szintén egyedi megoldásokhoz vezetett.³⁷

Különös jelentőséggel bír az adott jogrendszer fejlődésében a nyelvi tényező. A jogászok anyanyelve, a jogi irodalom elérhetősége, a jogszabályok és a jogi oktatás nyelve, a fordítások minősége olyan összetevő, amelyet a vegyes jogrendszerek vizsgálatakor nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A különös elemek között szintén meg kell említeni a precedens szerepét a jogi érvelésben. Itt elmondható, hogy a kódexszel rendelkező rendszerek (Québec, Louisiana, Puerto Rico) – szemben Skóciával és Dél-Afrikával, ahol teljes mértékben a common law modell kerül alkalmazásra – elvileg nem ismerik el jogforrásként a korábbi bírói ítéleteket. Gyakorlatilag a kodifikált jog nem zárja ki a precedensrendszer kialakulását, csak a korábbi ítéletek inkább meggyőző jelleggel rendelkeznek, mintsem kötelező erejűek. A korábbi ítélkezési gyakorlat megváltoztatása (overruling) téren azt is figyelembe kell venni, hogy az amerikai megközelítés kevésbé konzervatív az angolhoz képest, így az angol befolyás alatt álló skót és dél-afrikai modell e téren eltér a louisianai vagy québeci gyakorlattól.

Korábban már volt szó a Palmer által ‘autonóm jognak’ nevezett meghatározásról, ami nem más jelent, mint a vegyes jogrendszerek által kialakított ‘sui generis’ jogintézményeket. Ez a kreatív tevékenység elsősorban a bíróságok munkájához köthető, és egyes esetekben arra vezethető vissza, hogy civiljogi elemeket kell alkalmaznia egy common law gyökerekkel rendelkező és common law jogi oktatásban részesült bírónak. Ilyen jogintézmények például a skót ‘trust’, a québeci ‘hypothèque ouverte’ (lebegő zálogjog) vagy a louisianai ‘estoppel’ különböző típusai.

³⁷ Például 1707 óta a House of Lords polgári ügyekben a legfelsőbb skót bíróság is egyben. Bár a gyakorlat szerint a Law Lordok közül kettő mindig skót származású, egyes esetekben mégsem voltak a döntéshozók között, így a skót jogot hibásan, a korábbi gyakorlattól eltérően értelmezték.

Bár a vegyes jogrendszerekben a közjog részét képező eljárásjog a common law befolyása alatt áll, természetesen itt is található eltérések. Egyes jogrendszerekben, a korábbi civiljogi eljárásjogot váltotta fel a common law (Dél-Afrika, Puerto Rico), máshol maga az eljárási jog is vegyesnek tekinthető (Québec, Louisiana), és vannak jogrendszerek, ahol civiljogi inkvizitórius eljárás sohasem kerül alkalmazásra (Skócia).

A kereskedelmi jog a forgalom, vagyis az uralkodó gazdaság befolyása alatt áll. Így, mivel ezek a jogrendszerek a XIX. században főleg angolszász politikai befolyás alatt álltak, a vegyes jogrendszerekben a kereskedelmi jog a common law területének tekinthető, és általánosságban az is megállapítható, hogy a kötelmi jog a magánjog azon része, amelyet a common law a leginkább átítatott.

VI. Befejezés

Az előbbieket több témát is röviden bemutató áttekintést kívánnak adni a vegyes jogrendszerek alapvető jellemzőiről. Mint látható, a téma túlságosan is tág ahhoz, hogy egy rövid dolgozat keretei között mélyreható bemutatásra kerüljenek egyes jogrendszerek, de még akár egyes jogintézmények is. A dolgozat – remélhetőleg az olvasó által teljesítettnek tekintett – célja az volt, hogy felhívja a figyelmet a jogösszehasonlítás egy olyan területére, amely hosszabb ideig elkerülte a kutatók figyelmét, azonban igenis érdemes arra, hogy megismerjük, és fejlődését figyelemmel kövessük.